

MAQSUS SHAYXZODANING "MIRZO ULUG'BEK" TRAGEDIYASI

Bo'riyeva Sabrina

Shahrisabz Davlat pedagogika instituti filologiya fakulteti o'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotasiya

Maqsud Shayxzoda o'zining "Mirzo Ulug'bek" tragediyasida o'zbek dramaturgiyasining eng yorqin namunalaridan birini yaratgan. Bu asarda muallif nafaqat tarixiy haqiqatni yoritib bergan, balki o'ziga xos badiiy uslubi orqali obrazlarni yanada jonli, ta'sirchan va o'qiladigan holga keltirgan. Uning asaridagi tasvir vositalari, dramatik usullari va personajlar yoritilishidagi mahorati tragediyani o'zbek adabiyotidagi yuksak darajadagi san'at asariga aylantirgan. Ushbu maqolada, Maqsud Shayxzodaning badiiy uslubi va "Mirzo Ulug'bek" tragediyasidagi tasvir vositalari va O'zbek adabiyotida "Mirzo Ulug'bek" tragediyasidagi tasvirlarning o'ziga xosligi haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

Annotation

Maqsud Shaikhzoda created one of the most striking examples of Uzbek dramaturgy in his tragedy "Mirzo Ulug'bek". In this work, the author not only illuminated historical truth, but also made the images more vivid, impressive and readable through his unique artistic style. The means of imagery, dramatic methods and skill in portraying characters in his work turned the tragedy into a work of art of the highest level in Uzbek literature. This article discusses Maqsud Shaikhzoda's artistic style and the means of imagery in the tragedy "Mirzo Ulug'bek" and the uniqueness of the images in the tragedy "Mirzo Ulug'bek" in Uzbek literature

.Maqsud Shayxzoda XX asr o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodi milliy uyg'onish, tarixiy adolat va badiiy yangilanish tamoyillari bilan bog'liq. Shoir va dramaturg sifatida u o'zbek adabiyotining taraqqiyotiga katta hissa qo'shdi. Shayxzodaning she'riyati va dramaturgiyasi faqat badiiy mahorati bilan emas, balki falsafiy va tarixiy mazmuni bilan ham ajralib turadi. Ushbu maqolada Shayxzodaning XX asr o'zbek adabiyotidagi o'rni, ijodiy tamoyillari va adabiy jarayondagi ta'siri tahlil qilinadi. Shayxzoda o'zbek dramaturgiyasidamilliy tarix va badiiy adolatni birlashtirgan yirik asarlar muallifi sifatida e'tirof etiladi. Uning "Jaloliddin Manguberdi" tragediyasi tarixiy qahramon obrazini yaratishda yangi

uslubni taklif qilgan bo'lib, bu asar o'zbek sahna san'atining rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. Dramaturg sifatida u tarixiy haqiqatni ochiq tasvirlashga intilgan. Uning pyesalarida qahramonlar o'z erkinligi uchun kurashadigan, xalq manfaatini himoya qiladigan jasoratli shaxslar sifatida tasvirlanadi. Bu esa Shayxzodaning ijodiy prinsiplarini belgilagan asosiy jihatlardan biridir. "Shayxzodaning dramaturgiyasida eng muhim mavzulardan biri – buyuk tarixiy shaxslarning taqdiri, ularning millat taraqqiyotidagi o'rni va ular duch kelgan murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitlar aks etgan" (O'tbosorova Rushanabonu "Maqsud Shayxzoda va tarixiy drama" maqolasidan). Uning "Mirzo Ulug'bek" va "Jaloliddin Manguberdi" kabi dramalari o'zbek teatr san'atida tarixiy asarlar uchun mustahkam poydevor yaratdi. Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning tarixiy dramaturgiyadagi o'rni, uning tarixiy shaxslar va voqealarni tasvirlash uslubi, milliy va badiiy qadriyatlarni aks ettirishdagi yondashuvi tahlil etiladi. Uning tarixiy dramalaridagi asosiy mavzular va obrazlar o'rganilib, o'zbek milliy teatr san'atining rivojiga qo'shgan hissasi ochib beriladi. Maqsud Shayxzodaning tarixiy dramaturgiyaga qo'shgan hissasi. Shayxzoda tarixiy mavzularga murojaat qilish orqali milliy o'zlikni anglash va millat xotirasini mustahkamlashga katta hissa qo'shgan. Uning tarixiy dramalarida quyidagi asosiy jihatlarni namoyon bo'ladi: Maqsud Shayxzoda "Mirzo Ulug'bek" tragediyasida yaratilgan Ulug'bek obrazi – bu o'zbek dramaturgiyasi va milliy adabiyotimizdagi eng murakkab, fojiviy va yuksak ma'rifatparvar obrazlardan biridir. Shayxzoda Ulug'bekni nafaqat tarixiy shaxs, balki abadiy g'oyalar kurashining timsoli sifatida talqin etgan. U osmon ilmini bilan mashg'ul bo'lishni istaydi xatto uyqusidan ham kechadi. "Xayrli tun birla rohat kelsun sizlarga Ali bilan menga esa bedorlik mehnat" ("Mirzo Ulug'bek" tragediyasi 43-bet). Bundan tashqari, ilm o'rganish uchun uyqusidan kechgan bir vaqtda unga ilm olish uchun to'siq davlatdagi fitnalar to'siq bo'layotgandi. U bu holatdan biroz norozi bo'ladi. "Serxatar, yirtqich dunyo" tushunchasi bevosita siyosiy kurashlar, dushmanlik va xiyonatchilik hukmron bo'lgan Temuriylar saltanatidagi og'ir vaziyatga ishora qiladi. Ulug'bek bu satrlar bilan tashqi va ichki xavflar haqida aytadi. Dramada Ulug'bek olim sifatida olam va koinot hodisalarining bilimdoni, ilm-fan, Xususan, astronomiya sohasida buyuk kashfiyotlar egasi, ota sifatida keng mulohazali, sabr-bardoshli, oilasi, farzandlari uchun jonkuyar va mehribon, kezi kelganda talabchan va qattiqqo'l inson sifatida g'aybatlanadi. Dramani o'qir ekansiz, qarshingizda ilmni hamma narsadan ko'ra ustun biladigan, qadrlaydigan, adabiyot va san'at ahliga cheksiz hurmat bilan qaraydigan, shogirdlariga beminnat falakiyot sirlarini o'rganishda yo'l ko'rsatuvchi olim, ustoz qiyofasi namoyon bo'ladi. Asarning bir o'rnida Ulug'bek tilidan aytilgan mana bu

soʻzlar turli davralarda shogirdlari, ilm-u tolib ahliga munosabati, uning sermulohazali, dono inson boʻlganligini yaqqol koʻrsatib turadi: Toki, hech kim oʻsha yerga bosib kirmagay! Chunki, biling, Ulugʻbekning madrasasida Ulugʻbek hukmdor sifatida har bir masalani donishmandlik, diyonat va insof bilan hal etishga, xalqni birlashtirish, tinch-totuvlik bilan mamlakatni ravnaq toptirishga harakat qilgan. Biroq qirq yil davom etgan hukmronligi davomida ilm-fan yoʻlidagi ezgu-ishlari, fidoiyligi fojiali yakunlanadi. Qanchalik urinmasin, ijtimoiy muhitda shakllangan atrofidagi yovuz niyatlikishilar qamrovidan chiqib keta olmaydi, ota sifatida farzandlariga qanchalik mehr bermasin, oʻz farzandining nafsi va xudbinligi qurboniga aylanadi. Maqsud Shayxzodaning “Mirzo Ulugʻbek” tragediyasi gʻoyasi – ulugʻ alloma, shoh va olim Mirzo Ulugʻbekning shaxsiyatidagi ziddiyatlar, uning ilmiy faoliyati va siyosiy taxt oʻrtasidagi kurashlari hamda qismatining fojiaiy yakunini koʻrsatishdir. Asarda adolatli hukmdor, buyuk astronom va inson oʻrtasidagi keskinlik, shaxsiy qismatlar va tarixiy voqealar uygʻunlashgan holda tasvirlanadi. Ilm-fan va siyosat oʻrtasidagi ziddiyat: Asar, Mirzo Ulugʻbekning oʻz ilmiy faoliyatini davom ettirish istagi bilan siyosat va hokimiyatning talablariga toʻqnash kelishini koʻrsatadi. Adolatli hukmdor obrazi: Mirzo Ulugʻbekning adolatlilik va ilmga sadoqatini hamda uning atrofidagi kishilarning daxli va siyosiy oʻyinlari tasvirlanadi. Inson va shaxsiyat fojiasi: Asar, Mirzo Ulugʻbekning shaxsiy qismatiga eʼtibor qaratadi, uzoq vaqt davomida uzoq oʻtmishdagi tarixiy haqiqatni badiiy shaklda qayta tiklashga harakat qiladi. Shayxzodaning “Mirzo Ulugʻbek” tragediyasida, ilm va siyosat oʻrtasidagi ziddiyat, shaxsiy isyonkorlik va ota-oʻgʻil munosabatlaridagi murakkablik asar markaziga qoʻyiladi. Tragediya tuzilishida shaxsiy va siyosiy tasavvurlar oʻrtasidagi kurashning fojiali natijalari ochib beriladi. Ulugʻbekning ilm-fanga boʻlgan ishtiyoqi va siyosiy intriga bilan bogʻliq ziddiyatlar tragik tugadi” (Ikromova Feruza Xayrullayevna Maqsud Shayxzodaning “Mirzo Ulugʻbek” tragediyasi maqolasidan). “Shayxzoda aql maʼnosidagina emas, siymo maʼnosida ham hammamizdan ajralib turardi. Muxtor ogʻaning beozor savoli unga erish tuyulmadi. Aksincha, hamma yerda, hamma vaqt, hamma muhit va sharoitda qalbini obod qilgan faxr tuygʻusini joʻshtirib yubordi. U suyunib, hatto faxrlanib, ozarbayjonlik ekanini, Ozarbayjondan kelganini aytdi. Shu soʻzlarni aytib turganida Maqsudning yuziga xuddi osmondagi quyosh koʻchib tushgandek boʻldi.” (Maqsud Shayxzoda xotiralar sahifasidan) “Oʻzbek adabiyotining buyuk namoyandalari – Gʻafur Gʻulom va Oybek kabi otashnafas sanʼatkorlar safida ijod qilgan Maqsud Shayxzoda zuvalasi sheʼriyat shuʼlasi bilan yorilgan kuychi edi. Uning asarlarida buyuk inqilobiy ideallar, joʻshqin vanparvarlik tuygʻulari, chinakam

ijodiy hissiyotlar bilan yashagan yoniq qalbning gulduros aks sadosi mujassam topgan’’

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurauf Fitratning “Abulfayzxon” drammasi T., 1998-yil
2. Abdusalilova M. Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodining o`zbek milliy adabiyotidagi tutgan o`rni T., 2022 y. – 1198 b.
3. H. Boltayev va A. G`aniyev tahriri ostida chiqqan “O`zbek dramaturgiyasi tarixi” T., 1995-yil
4. Maqsud Shayxzoda “Mirzo Ulug`bek” tragediyasi G`afur G`ulom nomidagi adabiyot va san`at nashriyot T., 1972-yil
5. XX asr o`zbek adabiyoti tarixi, T., 1999-yil